

BOGUMIŁ GASEK
Uniwersytet Wrocławski

PREZENTACJA WARIANTÓW AKCENTUACYJNYCH W NOWOCZESNYM ROSYJSKO-POLSKIM SŁOWNIKU PRZEKŁADOWYM

Nowoczesny rosyjsko-polski słownik przekładowy oprócz, co oczywiste, ekwiwalentów drugojęzycznych powinien zawierać także określone informacje o jednostkach lewostronnych (translandach). W przypadku języka rosyjskiego to informacje ortograficzne, w pewnym zakresie gramatyczne, oraz fonetyczno-ortofoniczne – w słownikach rosyjsko-polskich zaznacza się akcent (przycisk wyrazowy), niekiedy podaje się specyficzny instruktaż fonetyczny, obejmujący niektóre osobliwości wymowy (np. twardą wymowę spółgłoski przed ros. „e” w zapożyczeniach, wymowę niektórych grup spółgłoskowych i inne). Celem tego artykułu jest sformułowanie zasad prezentacji normy i wariantów akcentuacyjnych w nowoczesnym rosyjsko-polskim słowniku przekładowym, poprzedzone analizą *Wielkiego słownika rosyjsko-polskiego* (dalej w tekście SPWN¹).

Wybór tego dzieła leksykograficznego jako punktu wyjścia do dalszych rozważań jest podyktowany kilkoma przesłankami. Przede wszystkim SPWN jest „pierwszym od niemal półwiecza dużym słownikiem ogólnym rosyjsko-polskim opracowanym od podstaw”², powstał jako praca polemiczna do wcześniej wydanych SMGM i SB³ i oparta na pewnej całościowej koncepcji, która, jak można sądzić, w dużej mierze stanowi wynik krytycznego oglądu SHS, SMGM, SB

¹ Wykaz skrótów zamieszczam na końcu artykułu.

² Wstęp, w: SPWN, s. 7.

³ J. Wawrzyńczyk, *Blaski i cienie translatosfery*, w: W. Chlebda (red.), *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 171.

dokonywanego w ciągu wielu lat przez autorów SPWN⁴. Niebagatelne znaczenie ma też fakt, że słownik ten został włączony do *Wielkiego multimedialnego słownika rosyjsko-polskiego i polsko-rosyjskiego* z 2006⁵ oraz z 2014⁶ przez co jego znaczenie dla rusycystyki, mierzone liczbą odbiorców (w tym tłumaczy), zapewne wzrosło.

Należy zaznaczyć, że w 2007 roku ukazała się broszurka⁷, w której autorzy SPWN wskazali najważniejsze błędy popełnione w słowniku. W dalszej części artykułu analizuję tylko formy, które nie zostały uwzględnione w wymienionej pracy, ubolewając jednocześnie, że autorskie poprawki nie wpłynęły na kształt wspomnianej wersji elektronicznej z 2014 roku⁸.

W SPWN zastosowano bardzo czytelny sposób oznaczania przycisku wyrazowego za pomocą podkreślenia głoski akcentowanej. Niestety zrezygnowano przy tym z oznaczania akcentu pobocznego⁹. W takich formach jak **послевоенный** czy **профсоюзный**

⁴ Por.: H. Bartwicka, *Krytycznie o sposobie prezentacji leksyki potocznej w „Wielkim słowniku polsko-rosyjskim”*, w: A. Bogusławski, J. Mędelska (red.), *Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1997, s. 127–14; H. Bartwicka, J. Mędelska, J. Wawrzyńczyk, *Głosy do „Wielkiego słownika polsko-rosyjskiego” Dymitra Hessena i Ryszarda Stypuły*, Wydawnictwo WSP, Bydgoszcz 198; J. Wawrzyńczyk, *O tłumaczeniu przymiotników w „Wielkim słowniku polsko-rosyjskim”*, „Przegląd Rusycystyczny” 1983, nr 2 (22), s. 37–4; J. Wawrzyńczyk, *Aktualne problemy leksykografii polsko-rosyjskiej (Część I)*, „Przegląd Rusycystyczny” 1984, nr 3 (27), s. 83–9; J. Wawrzyńczyk, *Aktualne problemy leksykografii polsko-rosyjskiej (Część II)*, „Przegląd Rusycystyczny” 1984, nr 4 (28), s. 5–1; J. Wawrzyńczyk, *Język rosyjski w słownikach polsko-rosyjskich powojennego czterdziestolecia*, w: *Z aktualnych studiów rusycystycznych. Językoznawstwo i glottodydaktyka*, Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Olsztyn 1987, s. 163–17; J. Wawrzyńczyk, *O rozwoju leksykografii rosyjsko-polskiej*, „Przegląd Rusycystyczny” 1992, nr 3–4 (59–60), s. 53–6; J. Wawrzyńczyk, *Wyrazy i zwroty związane z życiem religijnym w „wielkiej” leksykografii rosyjsko-polskiej*, „Acta Polono-Ruthenica” 1997, t. II, s. 315–322.

⁵ J. Wawrzyńczyk (red.), *Wielki multimedialny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski* [Dokument elektroniczny na CD], PWN, Warszawa 2006.

⁶ J. Wawrzyńczyk (red.), *Wielki multimedialny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski* [Dokument elektroniczny], PWN, Warszawa 2014.

⁷ J. Wawrzyńczyk, H. Bartwicka, E. Małek, *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim. Wielki słownik polsko-rosyjski. Autokomentarze i erraty*, Wydawnictwo TAKT, Warszawa 2007.

⁸ W *Wielkim multimedialnym słowniku rosyjsko-polskim i polsko-rosyjskim* znajdziemy nawet literówki wymienione w przywoływanych już „Autokomentarzach i erratach”, np. w haśle **блеск** (*номада для зуб*) zamiast *для зуб*.

⁹ Co prawda we wstępie do słownika można przeczytać następującą deklarację: „Jeżeli jednak wyrażenie rosyjskie jest złożone, ma pisownię z dywizem, to wtedy

kreseczką zostaje oznaczony tylko główny akcent, co pozbawia użytkownika istotnej informacji o przycisku pobocznym, neutralizującym przecież redukcję samogłoski „o”, która za jego sprawą zachowuje swoją jakość, co fonetycznie można oznaczyć jako **п[о]-слевоенный**. Wielki słownik przekładowy powinien sygnalizować obecność akcentu pobocznego i związane z nim osobliwości wymowy (osłabienie redukcji ilościowo-jakościowej). Sposób oznaczenia akcentu pobocznego to kwestia czysto techniczna – możliwy jest powrót do tradycyjnego zapisu, wykorzystanie kursywy, pogrubienia lub jakiegos innego znaku graficznego¹⁰. Warto dodać, że fakt osłabionej redukcji ilościowo-jakościowej został zignorowany w nagraniu dźwiękowym w dwóch wersjach wspomnianego już *Wielkiego multimedialnego słownika rosyjsko-polskiego i polsko-rosyjskiego*¹¹.

Słownik odnotowuje obecność równoprawnych wariantów akcentuacyjnych, np. **искристый** [*искрист*, *искриста*; **одновременный** [-временен, -временна] **пурпурный**¹² i in. Z dużą dozą krytycyzmu należy jednak potraktować następującą deklarację ze wstępu do SPWN:

Jeśli na jakimś wyrazie rosyjskim — czy to hasłowym, czy to nie hasłowym — występują dwa znaki akcentu w postaci kreseczki, oznacza to, że dany wyraz lub forma fleksyjna ma przycisk dwojaki, wariantowy, niekiedy związany z różnicami stylistycznym; por. np. wyrazy **добела**, **мышление**, **творог** lub formy *броска*, *вплся* (we współczesnej żywej mowie rosyjskiej można spotkać akcenty nie odnotowane w niniejszym słowniku)¹³.

występujące na nim znaki przycisku nie informują o jego nieustabilizowaniu, lecz o wymowie danego wyrażenia z dwoma akcentami jednocześnie; por. **альма-матер**, **баден-баденский** czy **бизнес-партнёр** (na ogół przycisk pierwszy jest słabszy od drugiego)” — Wstęp, w: *SPWN*, s. 10, ale w przytoczonych przykładów wynika, że taki zapis został ograniczony do słów pisanych z dywizem.

¹⁰ Bardziej tradycyjny zapis wygląda np. tak **госдепартамент**.

¹¹ Po zapoznaniu się z nagraniem dźwiękowym w wymienionych wersjach słownika można nabrać wątpliwości, czy skorzystano z pomocy natywnego użytkownika współczesnej, standardowej (literackiej) ruszczyzny, co w dzisiejszych czasach powinno być normą. Dane zagadnienie wymaga oddzielnej analizy, toteż ograniczę się w tym miejscu jedynie do stwierdzenia, że leksem **водонепроницаемый** lektorka wymawia jako в[а]д[а]непр[а]ницаемы; jednym z dwóch wariantów akcentuacyjnych leksemu **пиццерия** na końcu wyrazu słychać połączenie [pja; słowo **буква** jest wymawiane jako бук[ф]а, w wymowie takich słów jak **грустные**; **устны**; **честный** wyraźnie słychać połączenie [стн].

¹² Tu i dalej poza uzasadnionymi przypadkami opuszczam prawą stronę słownika.

¹³ Wstęp, w: *SPWN*, s. 10.

W taki sposób autorzy świadomie zacierają fundamentalną różnicę pomiędzy dwoma równoprawnymi formami akcentuacyjnymi (tak większość słowników ortofonicznych traktuje np. **одновременный** i **одновременный**), a akcentuacją różnicującą neutralne formy literackie i użycia potoczne, profesjonalne, poetyckie danego wyrazu oraz formy częstsze i rzadsze, współczesne i przestarzałe, normę starszą i normę nowszą. Odbiorca słownika, widząc zapis **кляксон**¹⁴, nie otrzymuje żadnych wskazówek, czy formy **кляксон** i **кляксон** są równoprawnymi formami języka standardowego, czy też istnieją między ich użyciem jakieś różnice stylistyczne, a jeśli tak, to jakie? Co więcej, z zacytowanego zdania wynika, że formy oznaczone dwiema kreseczkami mogą się różnić pod względem stylistycznym, ale nie muszą, natomiast odbiorca nie dowie się, kiedy ma do czynienia z pierwszym przypadkiem, a kiedy z drugim.

Problem istnienia wariantów akcentuacyjnych jest charakterystyczny dla współczesnego języka rosyjskiego. Rozwój języka prowadzi do pojawienia się nowych form akcentuacyjnych, przejścia niektórych słów do innego paradygmatu akcentuacyjnego. W okresie przejściowym, a więc, gdy dochodzi do częstych i powtarzalnych przypadków zmiany akcentu w danym wyrazie (formie), przez pewien czas mogą funkcjonować dwie różne formy akcentuacyjne (starsza i młodsza norma). Informacje o aktualnym stanie systemu akcentuacyjnego oprócz prac teoretycznych¹⁵ zawierają słowniki objaśniające, ortograficzne, ale najbardziej precyzyjnym źródłem informacji są specjalistyczne słowniki, które umownie można podzielić na słowniki ortofoniczne i słowniki akcentacji. Te pierwsze dają maksymalnie wyczerpujące informacje o wszelkich osobliwościach

¹⁴ Co ciekawe, lektorka we wspomnianych wersjach elektronicznych w tym i wielu innych przypadkach czyta obydwa warianty akcentuacyjne, ale już dla leksemów **татуироват; стюард** tylko wariant z akcentem bliżej nagłosu, a w **мельком** wyłącznie wariant z przyciskiem na ostatnią sylabę.

¹⁵ Por. np.: Р.И. Аванесов, *Русское литературное произношение*, Либроком, Москва 2009, изд. 7-; К.С. Горбачевич, *Нормы современного русского литературного языка. Пособие для учителей*, Москва 197; К.С. Горбачевич, *Вариантность слова и языковая норма: на материале современного русского языка*, „Либроком”, Москва 2009, Изд. 2-; Н.А. Еськова, *Лингвистический комментарий к „Орфоэпическому словарю русского языка”*, Азбуковник, Москва 200; В. Лефельдт, *Акцент и ударение в русском языке*, Языки славянской культуры, Москва 200; М.В. Панов, *История русского литературного произношения XVIII–XX вв.*, УРСС, Москва 2002, 2. изд., стер.

wymowy (odstępstwach od relacji literowo-zgłoskowej), w drugich zazwyczaj instruktaż ortofoniczny jest podawany w bardziej ograniczonym zakresie.

W ZSRR i Rosji opublikowano pokaźną liczbę różnej wielkości słowników ortofonicznych¹⁶ i akcentuacyjnych¹⁷, co świadczy o złożoności systemu akcentuacyjnego języka rosyjskiego, niemożności sprowadzenia całokształtu problematyki do wyczerpującego ją zestawu reguł¹⁸, a także, co istotne — do wagi, jaką przykładało się i przykłada w Rosji do kultury języka z szczególnym uwzględnieniem aspektu fonetycznego¹⁹. Historycznie rzecz ujmując, najważniejszymi

¹⁶ Por. np., Е.Д. Гончарова (ред.), *Орфоэпический словарь русского языка*, Дрофа, Русский язык медиа, Москва 2009; К.С. Горбачевич, *Современный орфоэпический словарь русского языка: все трудности произношения и ударения*, АСТ Астрель, Москва 200; Т.А. Гридина, Н.И. Коновалова, *Школьный орфоэпический словарь русского языка*; АСТ, Москва 2011; Т.А. Гридина, Н.И. Коновалова, В.В. Бурцева, *Новый орфоэпический словарь русского языка: для всех, кто хочет быть грамотным*, АСТ, Москва 2013; Т.Н. Гурьева (ред.), *Орфоэпический словарь*, Мир книги, Москва 2003; Б.А. Зильберт (ред.), *Орфоэпический словарь*, Мир книги, Москва 2004; В.И. Круковер (ред.), *Орфоэпический словарь русского языка*, Victory, Санкт-Петербург 2006; В.В. Львов, *Школьный орфоэпический словарь русского языка*, Дрофа, Москва 2004; О.А. Михайлова, *Орфоэпический словарь для школьников: правильное ударение и произношение*, Феникс, Ростов-на-Дону 2011, изд. 2-е, перераб.

¹⁷ Ф.Л. Агеенко, *Собственные имена в русском языке: Словарь ударений*, Изд-во НИЦ ЭНАС, Москва 2001; Л.А. Введенская, *Словарь ударений для работников радио и телевидения*, Феникс, Ростов-на-Дону 2012, изд. 5-е, доп. и перераб.; О.Е. Гайбарян, *Школьный словарь ударений*, Феникс, Ростов-на-Дону 2010; О.И. Дружбинский (ред.), *Карманный словарь правильных ударений*, Кн. и Бизнес, Москва 2006; М.В. Зарва, *Русское словесное ударение*, НИЦ ЭНАС, Москва 2001; Е.А. Окунцова, *Словарь ударений русского языка для краснослова: Метод. пособие для учителя, лектора, оратора, диктора, а также студента и школьника*, Кн. изд-во, Новосибирск 1996; И.Л. Резниченко, *Словарь ударений русского языка: около 10 000 слов, все трудные случаи, все типы ударений, способы запоминания*, АСТ-Пресс, Москва 2010; О.Д. Ушакова, *Говори правильно: словарик ударений*, ЛИТЕРА, Санкт-Петербург 2013.

¹⁸ Warto odnotować, że w załączniku do SR2 podano 260 reguł akcentuacyjnych, ale sama autorka pisze otwarcie: „Приводимые ниже некоторые закономерности и правила постановки ударения, конечно, не предназначены для того, чтобы заучивать их — призывать к этому читателей было бы безумием. Это лишь справочные материалы” — И.Л. Резниченко, *Словарь ударений русского языка: около 10000 слов, все трудные случаи, все типы ударений, способы запоминания*, АСТ-Пресс, Москва 2015, с. 877.

¹⁹ W rosyjskich opracowaniach z zakresu kultury języka rosyjskiego można spotkać się z radykalnymi stwierdzeniami odnośnie do użycia poprawnych form

słownikami ortofonicznymi języka rosyjskiego były SOA, a później – praktycznie przez całe dziesięciolecie – kolejne wydania fundamentalnego SA. Wśród słowników akcentuacyjnych na szczególną uwagę za względu na objętość zasługuje SZ. Uważam, że decyzje o charakterze normalizatorskim, które powinny poprzedzać włączenie poszczególnych (zwłaszcza wątpliwych) form do słownika przekładowego powinny być poprzedzone ich konfrontacją dokonaną w specjalnie utworzonej w tym celu bazie słownikowej²⁰. Włączyłbym do niej SJe, który jest według deklaracji autorów w dziesiątym wydaniu z 2015 roku rozszerzoną²¹ kontynuacją SA, co sprawia, że ten ostatni może zostać pominięty; SIw, SR, SK oraz SAZ²², jako największy typowo akcentuacyjny słownik, zawierający, co istotne, również nazwy własne.

W przypadku dyskusyjnych form języka standardowego konieczna jest analiza wskazań wymienionych słowników. Niestety

akcentuacyjnych. Przytoczę jeden bardzo charakterystyczny cytat: „Правильная постановка ударения является необходимым признаком культурной, грамотной речи. Есть немало слов, произношение которых служит как бы лакмусовой бумажкой уровня речевой культуры. Часто достаточно услышать от незнакомого человека неправильное ударение в слове (вроде: молодежь, магазин, изобретение, новорожденный [...]), чтобы составить не слишком лестное мнение о его образовании, степени общей культуры, так сказать, уровне интеллигентности” К.С. Горбачевич, *Нормы современного русского литературного языка. Пособие для учителей*, Просвещение, Москва 1978, s. 85–86.

²⁰ W momencie publikacji SPWN baza ta była mniejsza, korzystam jednak również z najnowszych słowników ortofonicznych, gdyż celem niniejszego artykułu jest sformułowanie zasad dotyczących nowoczesnego słownika przekładowego. Wymaga to odwołania się do aktualnego stanu wiedzy o rosyjskim systemie akcentuacyjnym. Poza tym nie można wykluczać, że pewne spostrzeżenia obecne w tekście zostaną wykorzystane przy opracowywaniu kolejnych wydań SPWN.

²¹ We wstępie do 10. wydania czytamy: „Словник нового издания словаря пополнен преимущественно за счет слов, появившихся в последние 30 лет” – *Предисловие*, w: SA, s. 3.

²² Ze względu na specyfikę odbiorcy, a więc lektorów radiowych i telewizyjnych słownik ten nie zawiera wariantów akcentuacyjnych. Autorka sama dokonała więc działań normalizatorskich w przypadkach spornych, co nie jest wskazane w słowniku przekładowym z jego adresatem – tłumaczem, który z zasady powinien otrzymać możliwie wyczerpującą charakterystykę jednostki wyjściowej Ponadto założenie przyjęte w SAZ ma jeszcze inną wadę: wymaga podjęcia przez słownikarza autorytatywnej decyzji, co do poprawności jednej konkretnej formy kosztem innej. Stąd już tylko krok do negatywnego odbioru tak skonstruowanego słownika przez użytkowników zignorowanej (w domyśle niepoprawnej) formy, jako próby narzucenia określonych wzorców językowych.

w niektórych przypadkach wyniki takiej analizy mogą być niejednoznaczne, a nawet sprzeczne, np. SJe za równoprawne uznaje formy **усугубить** i **усугубыть**, podczas gdy SK zaznacza niepoprawność **усугубыть**. Tradycyjnie do form z równoprawnym akcentem rosyjskie słowniki ortofoniczne zaliczają słowa **одновременный**, **маркетинг**, **петля** co też SPWN skrzętnie odnotowuje. Pewną niekonsekwencją (być może rezultatem przeoczenia) jest potraktowanie wariantu akcentuacyjnego **баржа** jako dwóch oddzielnych translandów z tym samym odpowiednikiem, ale różnym miejscem przycisku (**баржа** [-ж; баржи, барж] barka oraz **баржа** [-ж; *rod. mn. –жей*] barka). Podobnie autorzy postępują jeszcze w kilku innych przypadkach, np.:

наперчить [-чу, -чиш; -ченный, -чен, -чена] popieprzyć (*po-sypać pieprzem*)²³;

наперчить [-чу, -чиш; -чённый, -чён, -чена] popieprzyć (*po-sypać pieprzem*);

опорожнить [-ню, -ниш; -ненный, -нен, -нена] opróżnić;

опорожнить [-ню, -ниш; -нённый, -нён, -нена] opróżnić²⁴.

W ten sposób niektóre uznane przez autorów SPWN za równoprawne warianty akcentuacyjne otrzymują postać oddzielnych artykułów hasłowych²⁵ na podobieństwo słusznie rozdzielnie opisywanych homografów, jak np. **мокрота** [-ты] plwocina / flegma

мокрота [-ты]

1. wilgoć

2. (*дождь*) mżawka

3. (*снег*) mokry śnieg

Wydaje się, że wielki słownik dwujęzyczny, którego adresatem z założenia jest również tłumacz zawodowy, student filologii czy nauczyciel akademicki winien podawać taką informację, jak fakt dopuszczalności dwóch form akcentuacyjnych. Pozostaje problem każdorazowego indywidualnego rozstrzygnięcia, który leksem powinien zostać potraktowany w ten sposób w przypadku rozbieżności danych rosyjskich słowników ortofonicznych. Dla potrzeb słownika przekładowego wskazane byłoby stworzenie minibazy tego typu form i podję-

²³ Ze względu na ograniczenia objętości tu i dalej podaję tylko reprezentatywne przykłady omawianych zjawisk, nie tworząc list wyczerpujących problematykę.

²⁴ Jednocześnie SPWN odnotowuje formę **опорожниться**.

²⁵ Zasadne jest ujmowanie w oddzielne artykuły hasłowe tych form przymiotnikowych, w których zmiana przycisku powoduje zmianę końcówki, np. **запасной** i **запасный** oraz wariantów z „ё”, np. **блеклый** i **блёклый**.

cie odpowiednich decyzji normalizatorskich na podstawie analizy porównawczej wspomnianych wcześniej słowników. Dodatkowo należy konfrontować badane leksemy w podzbiorach Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego (NKJR): ustnym, akcentologicznym i multimedialnym²⁶. Wyniki takiej analizy mogą skłaniać do różnych działań — w jednym przypadku będzie to podanie dwóch równoprawnych form akcentuacyjnych, w innych opowiedzenie się jednak za jedną z form. Już dwa z pięciu przykładów w cytowanym fragmencie wstępu do SPWN budzą wątpliwości. SAZ podaje wyłącznie formę **добела**, SK i SJe za normatywną uznają **добела**, nie zalecając **добела**, SR **добела** charakteryzuje jako wariant przestarzały, natomiast w SIw brak danego leksemu. W przypadku formy **впился** SIw i SAZ podają wyłącznie **впился**, SR i SJe uznają **впился** za formę przestarzałą, a SK za dopuszczalną starszą normę²⁷.

ОПТОВЫЙ hurtowy

◇ **ОПТОВАЯ ТОРГОВЛЯ** hurt

◇ **ОПТОВЫЙ СКЛАД** hurtownia

Przymiotnik **ОПТОВЫЙ** należy do tej kategorii słów, w których rodzimi użytkownicy ruszczyzny dość często popełniają błędy, dlatego zwykle w słownikach ortofonicznych (SJe, SK, SR, SIw, SZAR) oprócz formy poprawnej wskazuje się jako niezalecaną formę z akcentem na pierwszą sylabę. Zauważmy, że również struktura hasła **ОПТОВЫЙ** jest dyskusyjna: wyrażenia podane po rombie oznaczone są wyłącznie akcentem na przedostatnią sylabę. Odbiorcy może się nasunąć zupełnie naturalne pytanie, czy są to stałe związki wyrazowe z jedną formą akcentuacyjną. Jeśli tak, to w jakich połączeniach dopuszczalna jest forma z akcentem w nagłosie?

Analiza słowników ortofonicznych skłania do stwierdzenia o istnieniu dwóch wariantów akcentuacyjnych dla leksemu **овен** — SJe zaleca formę **овен**, SR uznaje **овен** za formę przestarzałą, SK zaleca **овен** dopuszczając **овен**, SIw traktuje obie formy jako równoprawne, natomiast SZAR wskazuje wyłącznie **овен**.

SPWN ogranicza się do formy **овен** (tylko w takim wariacie ortograficznym), co w świetle powyższych danych należy uznać za niedokładność.

²⁶ *Национальный корпус русского языка*, <http://www.ruscorpora.ru/> (16.05.2017).

²⁷ W tym ostatnim przypadku autorzy dostrzegli swoje niedopatrzenie, wnosząc odpowiednią poprawkę do przywoływanych już „Autokomentarzy i errat”. Pozostaje ubolewać, że błąd wkradł się do części teoretyczno-objaśniającej SPWN oraz że słownik ten jest powielany w niezmienionej formie jeszcze w 2014 roku.

W przypadku leksemu **страховщик** – w wymienionych źródłach leksykograficznych jako normatywny podawany jest akcent na przedostatnią sylabę wbrew układowi tego hasła w SPWN **страховщик** [–ховщика]²⁸.

Inaczej rzecz ma się z leksemem **планёр** [-pa] szybowiec. Tylko taka forma jest odnotowywana przez SPWN wbrew rosyjskiej tradycji leksykograficznej. Słowniki ortofoniczne traktują ten leksem w następujący sposób SJe i SIw **планёр** i dopuszczalne **планер**, SR uznaje za równoprawne obydwie formy, natomiast SZAR podaje **планер**, SK jako normatywną traktuje formę **планер**, a **планёр** za dopuszczalny starszy wariant. Odpowiada to tendencji w użyciu danego słowa – sufiks -ёр kojarzy się użytkownikom języka rosyjskiego z nazwami zawodów, dlatego też chętniej wybierają oni formę **планер**²⁹. W ewentualnych kolejnych wydaniach, a tym bardziej w postulowanym słowniku przekładowym nowego typu należy tę tendencję uwzględnić.

Obok wymienionych nieścisłości SPWN ignoruje niektóre równorzędne warianty akcentuacyjne, np. w przypadku leksemów **бунгало** i **отморозение** należałoby rozważyć zapis **отморозение** i **бунгало**, uwzględniając, że SR, SIw i SJe uznają **бунгало** i **бунгало** za równorzędne, SAZ wskazuje **бунгало**, a SK – **бунгало** oraz SR, SIw, SJe, SK podają warianty **отморозение** i **отморозение**, a SAZ – tylko **отморозение**.

Szczegółnej uwagi w języku rosyjskim wymagają leksem y z literą **ë** – poza wyrazami złożonymi zawsze akcentowaną, dlatego też kropki nad „e” zwalniają autorów większości opracowań słownikarskich z konieczności zaznaczenia akcentu, co też konsekwentnie czynią autorzy SPWN. Ewentualne rozbieżności, co do miejsca akcentu wpływają jednak na wymowę. Należy zatem skrupulatnie odnotowywać

²⁸ SJe nie zaleca formy **страховщик**, SK nie notuje danego leksemu, SR określa **страховщик** jako formę przestarzałą, natomiast SIw i SZAR przestrzegają przed użyciem wariantu z akcentem na ostatnią sylabę.

²⁹ Por. Л. П. Крысин, *Слово в современных текстах и словарях. Очерки о русской лексике и лексикографии*, http://portal.tpu.ru/SHARED/s/SHCHITOVA/Aspir/Aspirantam/Krysin_slovo.pdf (07.02.2016). Gwoli ścisłości należy dodać, że autor artykułu w nazwie moskiewskiej stacji metro opowiada się jednak za formą z „ë”, a więc **Планёрная**. Jednak od kilku lat na schematach linii moskiewskiego metra nazwa ta funkcjonuje jako **Планерная** (przy konsekwentnym oznaczeniu **ë** w nazwach **Щёлковская**, **Тёплый стан**, **Тропарёво**, **Воробьёвы горы**, **Новые Черёмушки**). Z akcentem na pierwszą sylabę jest ona wymawiana przez lektora na nagraniach informacyjnych w pociągach moskiewskiej kolei podziemnej (obserwacja autora w latach 2011–2014).

takie równoprawne warianty jak uprzednio wskazany **планер** i **планёр**. W słowniku brakuje informacji o dopuszczalnej formie **местоимённый**³⁰ (jest tylko **местоименный** zaimkowy). Zapewne ze względów technicznych (aby nie utrudniać poprawnej interpretacji), warianty z „ё” umieszczane są w postaci oddzielnego hasła, np.

комбайнер [-pa] kombajnista

комбайнёр [-pa] kombajnista.

Od tej zasady odstępiono w przypadku wariantów gramatycznych, co nie ułatwia lektury danych haseł, np. **перчить** [перчу, перчиш; перчённый, перчён, перчена, перчено].

Drugim ważnym przypadkiem zmiany przycisku wpływającym na pisownię są formy rodzaju męskiego niektórych rosyjskich przymiotników z nieakcentowanym -ый oraz akcentowanym -ой. SPWN podaje formy **запасной** i **запасный** w postaci różnych artykułów hasłowych.

запасной (*имеющийся в запасе*) zapasowy

◇ **запасной игрок** gracz rezerwowy

◇ **запасные войска** wojska rezerwy

◇ **запасные части** części zapasowe / części zamienne

запасной [-ного] rezerwista

запасный (*имеющийся в запасе*) zapasowy

△ **запасный выход** wyjście zapasowe / wyjście awaryjne.

Nawiasowe dyrektywy wyboru mogłyby wskazywać na tożsamość znaczeniową obydwu form, jednak materiał ilustracyjny w postaci związków wyrazowych (oznaczonych rombem) i „pochodnych haseł” (oznaczonych trójkątem) może wywoływać określone rozterki interpretacyjne: skoro formy wyjściowe są tożsame znaczeniowo i stylistycznie, to wskazanie różnych połączeń wyrazowych (w pierwszym przypadku trzech, w drugim jednego) wskazywałoby na różnice w łączliwości. Jednak ze względu na brak jakichkolwiek informacji na ten temat we wstępie do SPWN nie można być pewnym, że taka była intencja jego autorów. Nieco inaczej na tę kwestię zapatrują się autorzy słowników ortofonicznych — SJe przytacza jako równoprawne zarówno pojedyncze leksemy **запасный** i **запасной**, jak i ich połączenia z wyrazami **выхо; пол; путь**. Przejrzyście daną kwestię prezentuje SK, podając jako normatywną formę **запасной**, ale dopuszczając w połączeniach ze słowami **выхо; пол; путь** formę **запасный**. Zwracam uwagę, że można kwestionować zasadność

³⁰ Taką formę dopuszczają SJe i SK, chociaż SIw i SZAR podają wyłącznie **местоименный**, a SR uznaje **местоимённый** za formę przestarzałą.

takiego ograniczenia łączliwości formy **запасный**, ale stanowisko autorów słownika za sprawą jednoznacznej prezentacji materiału jest jasne w odróżnieniu od SPWN, gdzie lektura wymienionych haseł nie pozwala stwierdzić, czy wyjście awaryjne nie może zostać po rosyjsku oznaczone jako **запасной выход**, a wojska rezerwy jako **запасные войска**. Ponadto rozterki interpretacyjne pogłębia dyrektywa wyboru w hasło **дубль**. Wynika z niej bowiem, że drużyna rezerwowa to **запасный состав команды**, wbrew wcześniejszemu **запасной игрок**. Porównajmy:

дубль [-ля]

1. dubel

2. (в спорте: *запасный состав команды*) rezerwa (*дружина резервowa*).

W SPWN jako homografy potraktowano **обрезание** [-ния] obrzezanie i **обрезание** [-ния] obcinanie. Lektura słowników ortofonicznych skłania do rewizji powyższej informacji. W znaczeniu ‘религиозны обряд’ należało zastosować zapis **обрезание** (jako równoprawne traktują dane formy SR i SK, SIw uznaje **обрезание** za wariant dopuszczalny, SJe w ten sam sposób traktuje **обрезание**, a SAZ zaleca we wszystkich znaczeniach **обрезание**).

W słowniku przekładowym informacja o równoprawnych wariantach akcentuacyjnych tego samego wyrazu jest jak najbardziej pożądana, natomiast podanie tego typu form wymaga skrupulatnej analizy porównawczej wspomnianych słowników. Pozwoliłoby to uniknąć przytoczonych przez nas błędów i nieścisłości. Inaczej rzecz ma się z akcentem różnicującym formy języka standardowego i odpowiednio formy poetyckie (np. **девица** — **девица**), potoczne, branżowe (**компас** — **компас**), przestarzałe, regionalne, a wreszcie opozycyjne forma poprawna (neutralna) i rozpowszechniony błąd (**алфавит** — **алфави**; **звонит** — **звонит**). Słownik przekładowy nie jest kompilacją różnego rodzaju słowników języka rosyjskiego i polskiego, a autonomicznym typem dzieła leksykograficznego, mającym spełnić określone zadania. Dlatego też logiczne jest, że nie musi, a nawet nie powinien powtarzać wszelkich informacji o osobliwościach akcentuacyjnych leksemów rosyjskich — po informacji chociażby o błędnych i niezalecanych formach akcentu odbiorca winien sięgnąć do rosyjskich słowników ortofonicznych. Dopuszczalnym jest jedynie podawanie w szczególnych przypadkach par akcentuacyjnych o różnym statusie stylistycznym / semantycznym, ale w formie oddzielnych artykułów hasłowych, np. **молодец** i **молодец**.

Pojedyncze przykłady takiego postępowania można odnaleźć w SPWN. Porównajmy:

хаос [хаоца] (*мифологический*) chaos

хаос [хаоца] (*беспорядок, неразбериха*) chaos / zamęt / bałagan.

Akcent rosyjski można scharakteryzować jako swobodny (nie jest przypisany do konkretnej sylaby) oraz ruchomy (może zmieniać się w granicach danego paradygmatu). Tę ostatnią właściwość SPWN zazwyczaj skrzętnie odnotowuje, chociaż i tu zdarzają się pewne niedokładności, jak, np. **шут** [-ra] błazen zamiast akcentu na ostatnią sylabę w przypadkach zależnych.

Osobliwością gramatyczną języka rosyjskiego jest to, że liczebniki 2,3,4, łączą się z rzeczownikami w formie dopełniacza liczby pojedynczej, przy czym istnieje kilka form z przyciskiem na ostatnią sylabę, który jest różny od miejsca akcentu w dopełniaczu. Są to 2,3,4 **ряда часа, шага** (w dopełniaczu: **ряда часа, шага**). SPWN prezentuje dane zjawisko częściowo i nie do końca konsekwentnie. Widzimy więc **ряд** [-да (-ду), (но два, три, четыре ряда), в ряде и в ряд; ряды, -дов], gdzie już w części gramatycznej pojawia się wtrącenie wskazujące na wymienioną osobliwość gramatyczno-akcentuacyjną. Wydaje się, że jest to właściwy sposób informowania o szczególnej formie akcentuacyjnej. Inaczej rzecz ma się z leksemem **час** [часа (часу) и часа, часу, предл. о часе, в часе и в час; часы, часов] z nawiasowej uwagi wynika bowiem, że obok dopełniaczowego akcentu na pierwszą sylabę funkcjonuje równorzędna forma z akcentem na sylabę ostatnią, jednak w celowniku akcent powraca na przedostatnią sylabę³¹. W dalszej części hasła przytoczone zostaje wyrażenie **Δ ... часа** (время суток: два, три, четыре; двадцать два, двадцать три, двадцать четыре) godzina ... (druga, trzecia, czwart; dwudziesta druga, dwudziesta trzecia, dwudziesta czwarta). Niewątpliwie wprowadzenie tej konstrukcji jest bardzo pożyteczne — widzimy gotową rosyjsko-polską relację przekładową, ale trzeba pamiętać, że forma z akcentem na ostatnią sylabę nie sprowadza się wyłącznie do tejże relacji. **Два часа** to również **dwie godziny**. Właściwsze byłoby umieszczenie w nawiasie tych połączeń, w których ta forma występuje obligatoryjnie: **два, три, четыре, полтора, четверть**

³¹ W rzeczownikach rodzaju męskiego w liczbie pojedynczej akcent przeniesiony w dopełniaczu na końcówkę pozostaje na tejże sylabie we wszystkich przypadkach zależnych, co ilustrują schematy akcentuacyjne opracowane przez Andrieja Zalizniaka: А.А. Зализняк, *Грамматический словарь русского языка. Словоизменение*, АСТ-Пресс, Москва 2009, изд. 6-е, стер., s. 39–40.

часа, co nie przeszkadzałoby w żaden sposób w dodatkowym podaniu przytoczonej pary przekładowej. Z kolei w hasle **шар** nie ma żadnej informacji o połączeniu 2, 3, 4 **шара**, natomiast widzimy nawiasowy zapis [-га (-гу) и -га, о шаге, на (в) шаг; -ги, -гов], który zawiera dwa błędy. Po pierwsze słowniki ortofoniczne zgodnie uznają, że w słowie **шар** akcent w przypadkach zależnych w liczbie pojedynczej pada na temat. Po drugie, gdyby istniała poprawna równoprawna forma dopełniacza **шара**, akcent na końcówkę padałby również w pozostałych przypadkach, a więc obok formy **о шаге**, należałoby podać ***о шаге**. Z drugiej strony mamy przejrzysty zapis **шар** [шара, (с два, три, четыре) шар; шары, шаров], ale poprawność tej formy w świetle danych słowników ortofonicznych nie jest jednoznaczna. Jedyne SIw podaje bez zastrzeżeń połączenie 2, 3, 4 **шара**, dodając że taka forma samodzielnie odnosi się do gry w bilard, podczas gdy SR wyróżnia dwa homografy: **шар, шара** w znaczeniu ‘геометрическое тел; предмет шарообразной формы’ i **шар, шара** ‘в бильярдной игре’, analogiczną informację znajdziemy w SJe i SK, natomiast SAZ podaje: **два (три, четыре) шар; в математике: два (три, четыре) шар; два детских шара** (с определением). Reasumując, w nowoczesnym słowniku przekładowym na miejscu jest informowanie o danym wyjątku akcentuacyjnym, ale w sposób konsekwentny, tzn. dla wszystkich przypadków, ze wskazaniem uwarunkowań użycia form wariantowych (odpowiedni kwalifikator i / lub komentarz).

Frazemy (wszelkie formy odtwarzalne w tym frazeologizmy, przysłowia i inne formy skostniałe) niekiedy zachowują w swojej strukturze komponenty przestarzałe, niespotykane już we współczesnym języku rosyjskim (por. ни **зги** не видно) oraz specyficzne formy akcentuacyjne. SPWN pod względem prezentacji materiału frazematycznego można scharakteryzować następująco: pojedyncze hasła doczekały się wielu, czasem nawet kilkunastu par przekładowych³², ale tysiące haseł nie są w ogóle ilustrowane frazemami, co uważam za jedną za największych wad tego dzieła leksykograficznego. Nie mam wątpliwości, że słownik przekładowy nowego typu to słownik, w którym pary przekładowe³³ stanowią materiał ilustracyjny, pozwalają na dodatkową interpretację poszczególnych znaczeń leksemu wyjściowego i pełnią funkcję uzupełniającą w stosunku do kwalifikatorów.

³² Por. np. **делат; душа** i inne.

³³ Używam danego terminu za: W. Chlebda (red.), *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych. Tom zbiorczy idiomatykonu polsko-rosyjskiego (z. 1–5)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2014.

Słabe opracowanie frazematyki sprawia, że rozbieżności akcentuacyjne pomiędzy leksemem wyjściowym, a jego formą w strukturze frazemu są odnotowywane zupełnie marginalnie, np. w haśle:

душа [-ши, вин. душ; души, душ, душам]

найдем парę przekładową **Δподушам** (*откровенно*) szczerze

Warto odnotować, że w tego typu słowniku jednym z kryteriów wyboru może być rozbieżność akcentuacyjna formy wyjściowej i komponentu frazemu (frazelogizmu, przysłowia itp.). Jest to o tyle istotne, że owa rozbieżność wywołuje często dezorientację u nienatywnych użytkowników ruszczyzny. Na tej podstawie proponowałbym uwzględnienie następujących wielowyrazowców, nie twierdząc, że poniższa lista wyczerpuje problematykę: **всем се-страм**³⁴ по серга; не было ни **гроша**, да вдруг алты; назвал-ся **груздем** — полезай в кузо; красна **девиц**; **девица**-краса-виц; бить (драть / лупить) как **сидорову коз**; по **коням**; лечь **костям**; выписывать **крендел**; выделявать **крендел**; многая **лет**; утро вечера **мудрене**; иди к **свинья**; **следа** не осталос; волею **суде**; какими **судьбам**; царствие **тене**; ни **черт**; хоть **шаром** покат; **какого шута**.

Dość nowatorskim rozwiązaniem na gruncie rosyjsko-polskiej leksykografii przekładowej jest włączenie do korpusu słownika wybranych toponimów i antroponimów, które np. w SMDGM znalazły się w oddzielnej części na końcu opracowania. Walory tego rozwiązania podkreśla wydawca: „Absolutnym novum tego słownika jest wielość nazw własnych: osobowych (postaci polityki, kultury, historii itp.) i geograficznych, bardzo trudnych dla Polaka z powodu pisowni fonetycznej i osobliwości ruchomego rosyjskiego akcentu”. Niewątpliwie jedną z trudności rosyjsko-polskiego przekładu są dość skomplikowane relacje graficzno-fonetyczne nazw własnych, w tym antroponimów. Jednak sposób prezentacji tych ostatnich moim zdaniem powinien ulec pewnej racjonalizacji. SPWN przytacza szereg pojedynczych nazwisk (np. **Борисов фамилия** [-ва] Borisow, **Никитин** [-на] Nikitin), pewną liczbę nazwisk konkretnych postaci (**Якобсон** [-на]

³⁴ Wytluszczam komponenty frazematów ze specyficznym miejscem przycisku. We współczesnej ruszczyźnie używane są odpowiednio formy: **сёстра**; **грош**; **груздэ**; **девиц**; **коз**; **коня**; **костям**; **крендели** lub **кренделя** (ale we frazeologizmie wyłącznie **кренделя**; **лет**; **мудрёне**; **свинья**; **следа** i **следа** (ale we frazeologizmie tylko **следа**; **суде**; **судьбам**; **тене**й (forma **тене**й w luźnych związkach wyrazowych jest klasyfikowana jako przestarzała (SIw, SR) lub zarezerwowana dla tekstów poetyckich (SJe); **чёрт**; **шаро**; **шута**).

(российский и американский лингвист, литературовед, Роман О., 1896–1982) Jakobson) oraz pojedynczych nazwisk ze wskazaniem ich przykładowego użytkownika (np. **Якобсон** [-на]

1. Jacobson

2. (напр. эстонский писатель, Карл Роберт, 1841–1882) Jakobson).

Wydaje się, że należy wyraźnie rozgraniczyć popularne nazwiska rosyjskie od nazwisk konkretnych rozpoznawalnych osób (postaci historycznych, znanych pisarzy, aktorów, sportowców). W pierwszym przypadku uzasadnione jest podawanie samego nazwiska i jego polskiego odpowiednika. Warto zwrócić uwagę na rozwiązanie zastosowane przez profesora Bierkova w jego *Wielkim słowniku rosyjsko-norweskim*³⁵: najpopularniejsze nazwiska rosyjskie zostały podane w formie aneksu (w przypadku kilku wskazano także warianty akcentuacyjne). Tego typu zabieg jest bardzo wartościowy pod względem dydaktycznym — otrzymujemy w zwartej formie kompendium najpopularniejszych, a co za tym idzie nazwisk, w których tłumaczowi (ustnemu) nie wolno popełniać błędów akcentuacyjnych. Szczególnej uwagi wymagają nazwiska osób znanych (przy całej umowności tego pojęcia) — tu możliwe są antroponimy pochodzenia obcego, nazwiska obcokrajowców, formy o nietypowej akcentuacji. Być może praktycznym rozwiązaniem jest włączanie ich do korpusu słownika na równi z nazwami pospolitymi, ale dla pełnej identyfikacji konieczne jest podanie oprócz samego nazwiska również imienia, a w uzasadnionych przypadkach także imienia ojcowskiego wraz z zaznaczonym akcentem we wszystkich formach i podaniem polskiego odpowiednika wszystkich członów translandu. Właściwszy byłby więc zapis **Якобсон Роман Осипович — Jakobson Roman Osipowicz**. Próba maksymalnej oszczędności miejsca prowadzi do niejednoznaczności interpretacyjnej: słownik, co prawda notuje nazwisko **Фурсенко**, ale ignoruje formę **Фурсенко**, która mogła by się znaleźć ze wskazaniem personaliów znanego rosyjskiego polityka (**Андрей Александрович Фурсенко**). Względy praktyczno-techniczne prawdopodobnie uniemożliwiają uwzględnienie wszystkich niuansów akcentuacji rosyjskich nazwisk (trudno oczekiwać, żeby wzorem słowników encyklopedycznych odnotowywano nazwiska wszystkich znanych Rosjan o nazwisku **Иванов**, w odróżnieniu od rozpowszechnionego obecnie w Rosji **Иванов**). Wobec powyższego najsensow-

³⁵ В.П. Берков, *Новый большой русско-норвежский словарь: Ny stor russisk-norsk ordbok*, Живой язык, Москва 2011, 3-е изд., испр.

niejszym wyjściem z tej skomplikowanej sytuacji jest najprawdopodobniej rozdzielenie antroponimów na dwie kategorie: 1) najbardziej popularne nazwiska, imiona, zdrobnienia imion (**Сама** i in.) ujęte w oddzielne aneksy, 2) włączenie do korpusu określonej liczby (kilkuset lub nawet kilku tysięcy) nazwisk wybranych konkretnych osób utrwalonych w świadomości przeciętnego wykształconego Rosjanina. Powinny to być zarówno nazwiska obcokrajowców, jak i przedstawicieli rosyjskiego kręgu kulturowego. Podanie pełnych personaliów pomogłoby uniknąć dwuznacznych interpretacji, jak w przypadku nazwisk **Хуго** неизм. Hugo i **Гюго** Hugo, czy konieczności „dopowiedzenia” przez odbiorcę wyjściowej formy imienia i jej docelowego odpowiednika, mogących się dość znacznie różnić zwłaszcza w przypadku tak zwanych odpowiedników tradycyjnych. Porównajmy słownikowe **Энгельс** фамилия [-ca] Engels i postulowane przez nas **Энгельс Фридрих** фамилия [-ca] **Engels Fryderyk** (oprócz osobliwości fonetycznych istotna jest również odmienność w funkcjonowaniu danego antroponimu w dwóch językach — w rosyjskim **Фридрих** to rezultat transkrypcji, w polskim — mamy odpowiednik tradycyjny (analogię kulturową) — **Fryderyk**.

Analiza SPWN pozwala na sformułowanie kilku wniosków dotyczących sposobu prezentacji akcentu w nowoczesnym słowniku przekładowym. Przede wszystkim do ustalenia poprawnych form akcentuacyjnych niezbędna jest konfrontacja materiału leksykalnego w bazie danych utworzonej z wykorzystaniem wskazanych przez nas źródeł (dla porządku: SJe, SIw, SRez, SK, SZA). Rozstrzygnięcie kwestii spornych dotyczących leksemów, w których przycisk jest oznaczony w różny sposób w wymienionych słownikach, wymaga odwołania się także do NKJR oraz w szczególnych przypadkach — do prac teoretycznych. Odnotowania wymagają równoprawne formy akcentuacyjne, natomiast wyrazy, w których zmiana przycisku powoduje zmiany semantyczne lub stylistyczne (np. **молоде**; **молодец**), mogą być podawane w postaci odrębnych artykułów hasłowych. Nie ma natomiast potrzeby wskazywania akcentuacyjnych wariantów form niepoprawnych, potocznych czy żargonowych — tak specjalistyczne zadanie wypełnia słownik ortofoniczny, w słowniku przekładowy zaś oznaczałoby ono nadmierne i niepotrzebne obciążenie informacjami mało istotnymi. Jednak słownik powinien prezentować materiał w sposób zapobiegający powstawaniu lub/i utrwalaniu błędów oraz pomagać w poprawnej interpretacji zjawisk językowych. Dlatego też powinien dodatkowo podkreślać poprawność określonej formy w przypadku, gdy

w żywej mowie funkcjonuje także wariant niepoprawny. Do spełnienia tej funkcji dobrze nadaje się graficzne oznaczenie z pomocą znaku „!” stawianego przed danym wyrazem. W praktyce hasło **!алфавит** należałoby interpretować tak: „obok poprawnej formy z akcentem na ostatnią sylabę spotykana jest inna forma (formy) akcentuacyjna, która jednak nie jest zalecana”. W hasle **крем** [-ма (-му)] **!кремы** wykrzyknik oznaczałby, że w konkretnej formie gramatycznej (tu w liczbie mnogiej) możliwa jest inna forma akcentuacyjna (w tym konkretnym przypadku także gramatyczna), która jednak nie jest poprawna. Bardzo ekonomiczny i przejrzysty sposób zapisu pozwoliłby na uniknięcie rozterek w przypadku najbardziej rozpowszechnionych błędów akcentuacyjnych. Spełniałby jeszcze jedną ważną rolę — wykrzyknik uprzedza odbiorcę, że ma do czynienia z formą w jakimś stopniu dyskusyjną i że autorzy słownika wykonali działania, mające na celu ustalenie formy poprawnej. Znakiem „!” należałoby także ilustrować te odtwarzalne wielowyrządowce, w częściach składowych których przyjęty jest inny przycisk niż w tychże wyrazach funkcjonujących samodzielnie, np. **судьбами — какими судьбами!**

Wykrzyknik (!) zastępowałby komentarz: „uwaga! w danym odtwarzalnym wielowyrządowcu obowiązuje inny i tylko taki akcent dla komponentu **судьба**. Wyrażenia należy używać tylko w takiej formie akcentuacyjnej”.

Nowoczesny słownik przekładowy powinien być publikacją elektroniczną, dostępną online. Bezsprzeczne zalety takiego rozwiązania to praktycznie brak ograniczeń objętościowych (liczba haseł, ale również stopień szczegółowości opisu i objętość materiału ilustracyjnego) i możliwość stałego rozszerzania słownika, doskonalenia jego konstrukcji, usuwania błędów technicznych i merytorycznych. Jednym z istotniejszych wymogów nowoczesnego przekładowego opracowania leksykograficznego jest podawanie maksymalnie dużej liczby różnego rodzaju frazemów, jako jednego z podstawowych budulców tekstu i jednej z podstawowych jednostek przekładu. Zastosowanie postulowanego znaku „!” dałoby możliwość zwrócenia uwagi również na niuanse akcentuacyjne użycia poszczególnych frazemów (przeniesienie akcentu na przyimek w niektórych formach, np. **за рук; под гор**; osobliwości gramatyczno-akcentuacyjne, np. formy 2, 3, 4 **ряд**; specyfikę akcentuacyjną poszczególnych frazemów, np. всем **сестрам** по сепрам).

W nowoczesnym słowniku konieczne jest zaznaczanie akcentu pobocznego w tych formach, w których jest on obowiązkowy, zwłaszcza że jego obecność prowadzi do neutralizacji redukcji jakościowej.

ZASTOSOWANE SKRÓTY:

- SA** Р.И. Аванесов (ред.), *Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы*, Русский язык, Москва 1989, 5-е изд., испр. и доп.
- SAO** *Русское литературное произношение и ударение: Словарь-справочник*, pod red. Р.И. Аванесов, С.И. Ожегов, Москва 1959.
- SAZ** Ф.Л. Агеенко, М.В. Зарва, *Словарь ударений русского языка*, Айрис-пресс, Москва 2000, 8. изд., перераб. и доп.
- SB** A. Bogusławski, *Ilustrowany słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1978.
- SH** D. Hessen, R. Stypuła, *Wielki słownik polsko-rosyjski*, t. 1-2, Wiedza Powszechna Warszawa 1967.
- SIw** Т.Ф. Иванова, *Новый орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы*, Русский язык — Медиа, Москва 2004.
- SJe** Н.А. Еськова, С.Н. Борунова, В.Л. Воронцова, *Орфоэпический словарь русского языка: произношение, ударение, грамматические формы*, АСТ, Москва 2015, 10-е изд., испр. и доп.
- SK** М.Л. Каленчук, Л.Л. Касаткин, Р.Ф. Касаткина, *Большой орфоэпический словарь русского языка: литературное произношение и ударение начала XXI века: норма и ее варианты*, АСТ-ПРЕСС, Москва 2012.
- SKuz** *Новейший большой толковый словарь русского языка*, С.А. Кузнецов (ред.), Санкт-Петербург 2008.
- SMGM** A. Mirowicz, I. Dulewiczowa, I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 1-2, wyd. VI, Wiedza Powszechna, Moskwa-Warszawa 1999.
- SPWN** J. Wawrzyńczyk (red.), *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, PWN, Warszawa 2004.
- SR** И.Л. Резниченко, *Орфоэпический словарь русского языка: Произношение. Ударение*, АСТ Астрель, Москва 2003.
- SR2** И.Л. Резниченко, *Словарь ударений русского языка: около 10000 слов, все трудные случаи, все типы ударений, способы запоминания*, АСТ-Пресс, Москва 2015.
- SZ** М.В. Зарва, *Русское словесное ударение: Словарь.: Около 50 000 слов*, Изд-во НЦ ЭНАС, Москва 2001.

PREZENTACJA WARIANTÓW AKCENTUACYJNYCH...

Богумил Гасек

PREZENTACJA AKCENTNYCH WARIANTÓW W SOBREMENNYM RUSSKO-POLSKIM PEREWODNYM SLOWARE

Резюме

В настоящей статье была предпринята попытка сформулировать принципы презентации акцентных вариантов в современном русско-польском переводном онлайн-словаре. Отправной точкой для реализации этой цели послужил анализ информации о вариантах ударения в *Большом русско-польском словаре* под редакцией Яна Вавжинчика в сопоставлении с данными самых больших и авторитетных орфоэпических словарей русского языка.

Bogumił Gasek

PRESENTATION OF THE WORD STRESS VARIATIONS IN THE CONTEMPORARY TRANSLATION RUSSIAN-POLISH ON-LINE DICTIONARY

Summary

The present paper attempts to formulate principles of presenting the word stress variations in the contemporary translation Russian-Polish on-line dictionary on the basis of the comparative analysis that was conducted on the resources of *The Great Russian-Polish Dictionary* edited by Polish Scientific Publishers "PWN" as well as on data entries from the most authoritative orthoepic dictionaries of contemporary Russian.